

Xursanov Abdulvohid Aliqul o'g'li
abdulvohidxursanov@gmail.com
+998939308010

ZARAFSHON VODIYSIDA MINGLAR URUG'INING JOYLASHUVI

Annotatsiya; Ushbu maqolada Zarafshon vodiysining geografik joylashuvi uning tarixi hamda Minglar sulolasining Zarafshon vodiysidagi o'rni va ahamiyati haqida ayrim ma'lumotlardan tashkil topgan. Xususan, bunda, minglar sulolasi davrida vodiydagi siyosat, madaniy hayot va ijtimoiy hamda iqtisodiy 'zgarishlar haqida bir qancha fikrlar yuritiladi. Shuningdek, sulolaning ko'zga ko'ringan vakillari va ularning Zarafshon vodiysi tarixida tutgan o'rni va bu kunga qadar kimlar bu mavzuga doir izlanishlar olib borganligi to'g'risidagi ma'lumotlarni ham tahlil qilib beradi.

Kalit so'zlar: Minglar urug'i, Zarafshon vodiysi, taniqli minglar urug'ining hukmdorlari, Minglar urug'i davrida madaniy hayot, arxitektura rivoji

Аннотация: В этой статье географическое положение Зерафшанской долины содержит некоторую информацию о ее истории, а также о месте и значении династии Мин в Зерафшанской долине. В частности, есть несколько мыслей о политике, культурной жизни и социальных и экономических изменениях в долине во времена Тысячной династии. Также анализируются сведения о выдающихся представителях династии и их месте в истории Зерафшанской долины, а также о том, кто до сих пор проводил исследования по этой теме.

Ключевые слова: Род Минглар, Заравшанская долина, знаменитые правители рода Минглар, культурная жизнь, архитектурное развитие во времена рода Минглар

Annotation: In this article, the geographical location of the Zarafshan Valley consists of some information about its history and the place and importance of the Ming Dynasty in the Zarafshan Valley. In particular, there are several thoughts about politics, cultural life and social and economic changes in the valley during the Thousand Dynasty. It also analyzes information about prominent representatives of the dynasty and their place in the history of Zarafshan Valley, and who has conducted research on this topic until now.

Key words: The Ming clan, Zarafshan valley, rulers of the famous The Ming clan, cultural life, architectural development during the Ming clan

1.Dolzarbligi.

Zarafshon vodiysi tarixi haqida so'z borar ekan unda hukmronlik qilgan sulolar va ularning ushbu madaniy zamin sivilizatsiyasiga qo'shgan hissasi haqida tadqiqot olib borganda minglar sulolasining o'rni haqida so'z yuritishni talab etadi, chunki Zarafshon vodiysida, xususan, Qo'qon xonligi sharoitida "Ming" deb atalgan o'quv urug'i katta rol o'ynagan. Ming qabilasi Qo'qon xonligi tarkibida katta mavqega ega bo'lgan, Qo'qon xonlari bu urug' tarkibiga kirgan. Ming qabilasi uchta yirik tarmoqqa bo'lingan bo'lib, ularning ta'siri Qo'qon shahrida ham yaqqol namoyon bo'lib, u yerda muhim lavozimlarni egallagan. Klanning mavjudligi Qo'qon shahridan 5 kilometr uzoqlikda joylashgan Katta Minglar va Kichik Minglar nomli qishloqlarning mavjudligi bilan ham ajralib turardi.¹

Minglar urug'i Zarafshon vodiysida, xususan Qo'qon shahrida joylashgan. Zarafshon vodiysi — Markaziy Osiyodagi mintaqa bo'lib, unda uzoq tarixga ega bo'lgan odamlarning joylashishi va qadimiy

¹ Qayumov A. Boshidagi O'zbekiston xududidagi etnik vaziyat XX asr (o'zbek tilida). –Toshkent: "Adabiyot uchqunlari", 2015. – B. 29-30.

dehqonchilik sivilizatsiyasi rivojlangan.² Minglar urug‘i 19-asrda Zarafshon vodiysi, Farg‘ona vodiysi va Xorazm viloyatlarida yashagan o‘zbek naymanlari tarkibiga kiradi. Zarafshon vodiysi va uning atrofidagi hududlar tarix davomida turli imperiya va saltanatlarining, jumladan Kushon imperiyasi, Sosoniylar imperiyasi va Temuriylar imperiyasi tarkibida bo‘lgan. Biroq qidiruv natijalari Zarafshon vodiysidagi Minglar urug‘ining o‘ziga xos tarixi va kelib chiqishi haqida batafsil ma’lumot bermaydi. Mavjud ma’lumotlar ushbu urug‘ning batafsil tarixidan ko‘ra, mintaqaning kengroq mintaqaviy tarixi va etnik guruhlariga ko‘proq e’tibor qaratadi. Ming urug‘ining ta’siri Qo‘qon shahridagi “G‘isht ko‘prik” va “G‘al‘a bog‘allik” kabi ko‘chalarga urug‘ belgisi bilan atalishida ham o‘z aksini topdi. Bu urug‘ning o‘ziga xosligi va uning mahalliy madaniyat va jamiyatga ta’siri muhimligini ta’kidlaydi. Ming urug‘ining Zarafshon vodiysi siyosatidagi roliga mintaqaning tarixiy sharoiti ham ta’sir ko‘rsatgan. Bu hudud turli imperiyalar va sulolalar, jumladan, mo‘g‘ullar va o‘zbek xonliklariga tobe bo‘lgan, bu turkiy ko‘chmanchilarning yangi to‘lqinlarini keltirib, mintaqaning madaniy xilma-xilligiga qo‘shilgan.

2. Metodlar va o‘rganilganlik darajasi.

Shuni aytib o‘tish joizki, olib borilgan izlanish natijalari Zarafshon vodiysida mingni o‘rganish usullari va darajalari haqida to‘g‘ridan-to‘g‘ri ma’lumot bermaydi. Biroq, ular tegishli kontekstni taqdim etadilar:

-O‘rta Osiyodagi Zarafshon vodiysi Ipak yo‘li bo‘ylab muhim savdo yo‘li sifatida uzoq tarixga ega bo‘lib, so‘g‘dlik savdogarlar va diplomatlar savdoda vositachi sifatida asosiy rol o‘ynagan. Bu hududda hududning ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy hayotiga muhim hissa qo‘shgan ko‘plab mutasavvif va ulamolar ham yashagan.³

-Izlanish natijalari o‘rta asrlarda O‘rta Osiyoda so‘fiylik va tasavvuf ta’limoti yuksak darajada rivojlanganligi, so‘fiy shayxlari ma’naviy va ijtimoiy yetakchi sifatida maydonga chiqqanligini ko‘rsatadi. Bu so‘fiy ulamolar va ularning meroslari mintaqani tushunish uchun muhim tarixiy manbalar sifatida tasvirlangan.⁴

Biroq Zarafshon vodiysida tasavvufiy an‘ana bo‘lgan mingni o‘rganishning o‘ziga xos usullari va darajalari qidiruv natijalarida yoritilmagan. Taqdim etilgan ma’lumotlarda alohida tasavvufiy amaliyot va ta’limotlarning tafsilotlari emas, balki so‘fiylik va tasavvuf olimlarining mintaqadagi o‘rni haqida umumiyroqdir. Bu savolga to‘liq javob berish uchun Zarafshon vodiysidagi ming an‘analari haqida aniqroq ma’lumot kerak bo‘ladi.

Shuningdek qator tarixchi olimlar, jumladan, F. Shvarz, B.A.Vildanova, M.A.Abduraimov, A.A.Semenov, R.N.Nabiyev, A.I.Toroitskaya, T.K.Beysenbiyev va boshqalar o‘zlarining bir qator asarlarida ushbu mavzu haqida qisqacha to‘xtalib o‘tganlar.

3. Tadqiqot natijalari.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, Ming urug‘i Zarafshon vodiysi va Qo‘qon xonligida nufuzli guruh bo‘lgan. Zarafshon vodiysida so‘g‘dlar, qipchoqlar, qirg‘izlar, o‘zbeklar kabi turli xil aholi istiqomat qilgan. Olib borilgan izlanish natijalarida Ming urug‘i Zarafshon vodiysini o‘z ichiga olgan Farg‘ona vodiysida joylashgan qipchoq urug‘laridan biri bo‘lganligi qayd etilgan. Farg‘ona vodiysida joylashgan Qo‘qon shahrida ming urug‘i kuchli bo‘lgan. Qidiruv natijalarida "xonlikdagi min urug‘i

² Begmatov E, Ulukov N. O‘zbek onomastika atamalarining izohli lug‘ati. Namangan, 2006. -B.95. Yo‘ldoshev B. O‘zbek onomastikasi masalalari. Samarqand, 2011. -B. 53

³ Maqola “ZARAFSHON SO‘FIYLARI TARIXINI AKS ETGAN MANBALAR “ -Qandaxarov Anvarjon Xasanovich - Tarix fanlari falsafa doktori, dotsent Navoiy davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston.

⁴ Sultonov T. XV – XVII asrlarda Orolbo‘yining ko‘chmanchi qabilalari. - M.: Nauka, 1982. – 7-11, 26-28-betlar.

vakillarining muhim lavozimlarda bo‘lganligi haqidagi ma’lumotlarning mavjudligi shahar aholisining ming urug‘i vakillari bilan to‘lib ketganidan dalolat beradi”.⁵

Ming urug‘i, ya’ni o‘zbek min qabilasi nomi bilan ham mashhur bo‘lib, O‘rta Osiyo, xususan, Zarafshon vodiysi tarixida katta rol o‘ynagan. Ming klani va ularning mintaqadagi ta’siri haqida ba’zi muhim fikrlar:

O‘zbek Minglar sulolasining asos solishi: Ashtarxoniyalar barbod bo‘lgan paytda o‘zbek ming qabilasi 1710-yillar atrofida Qo‘qonda yangi sulolaga asos soldi. Ming hukmdorlari nafis sivilizatsiyasi va adolatli sudlari bilan mashhur edi.⁶

Hukmdorlar: Minning taniqli hukmdorlari orasida madaniy yutuqlari va boshqaruv mahorati bilan tanilgan Umar Xon (hukmronlik qilgan 1809—22) va Muhammad Alixon (Madali Xon nomi bilan ham tanilgan; 1822—42 hukmronlik qilgan) bor.

Mintaqaga ta’siri: Ming urug‘i O‘rta Osiyoda muhim savdo va savdo markazi bo‘lgan Zarafshon vodiysining madaniy va iqtisodiy rivojlanishiga hissa qo‘shgan. Ular mintaqadagi kengroq ijtimoiy va siyosiy dinamikaga ham ta’sir ko‘rsatdi.

Etnik tarkibi: Ming urug‘i Zarafshon vodiysi aholisining muhim tarkibiy qismi bo‘lgan kengroq o‘zbek etnik guruhining bir qismi edi. O‘zbeklar turkiy xalq bo‘lib, Markaziy Osiyoning turli hududlaridan mintaqaga ko‘chib kelgan.

Tarixiy kontekst: Ming urug‘i Markaziy Osiyoda muhim madaniy va siyosiy o‘zgarishlar davrida paydo bo‘lgan. Mintaqaga turli imperiyalar, jumladan, mo‘g‘ullar, Umaviylar xalifaligi va Somoniylar saltanati ta’sirida bo‘lgan va bu mintaqa tarixi va rivojlanishiga doimiy ta’sir ko‘rsatgan.

Meros: Zarafshon vodiysidagi Ming urug‘ining merosi mintaqaning madaniy va me’moriy yutuqlarida o‘z ifodasini topib, bugungi kunda ham nishonlanmoqda. Ularning mintaqa tarixi va rivojlanishiga ta’siri mintaqaning madaniy va iqtisodiy merosiga katta hissa qo‘shganliklaridan dalolat beradi.

Arxeologik kashfiyotlar: Zarafshon vodiysidagi arxeologik topilmalar Ming urug‘ining mavjudligi va ularning madaniy yutuqlari haqida dalillarni ochib berdi. Masalan, qadimiy So‘g‘d osori-atiqalari va matnlarining topilishi Ming urug‘i tarixining ajralmas qismi bo‘lgan so‘g‘dlarning madaniy va iqtisodiy faoliyati haqida tushuncha beradi.⁷ Zarafshon vohasi O‘rta Osiyoning boshqa hududlari kabi o‘z tarixi davomida muntazam migratsiya jarayonlarini boshidan kechirgan. Viloyatdagi nayman, bahrini, qo‘ng‘irot, qipchoq kabi joy nomlari o‘zbek millatining etnik shakllanishida ishtirok etgan turli elatlarning mavjudligidan dalolat beradi.

Qo‘qon xonligini boshqargan Ming sulolasi tarkibida mintaqa tarixi va madaniyatini shakllantirishda muhim rol o‘ynagan bir qancha muhim shaxslar bo‘lgan. Ming sulolasidan ba’zi taniqli hukmdorlar:

Shohruh biy (1709-1721): Shohruh biy Qo‘qon xonligining asoschisi. Buxoro xonligidan mustaqilligini e’lon qildi va Farg‘ona vodiysining sharqiy qismida davlat tuzdi.

Abdurahim biy (1721-1733): Abdurahim biy Shohruh biyning o‘g‘li bo‘lib, uning o‘rniga Qo‘qon hukmdori bo‘lgan. U o‘z hukmronligi davrida Andijon va Xo‘jand xonliklariga qo‘shilgan,

⁵ Kuzeev R. G. K. Boshqird xalqining kelib chiqishi. Etnik tarkibi, tarixi aholi punkti / R. G. Kuzeev. – 2-nashr, qo‘shimcha – Ufa: Dizayn poligrafiya xizmati, 2010. – b. 284.

⁶ Karmisheva B.X. Janubiy mintaqalarning etnik tarixi bo'yicha insholar Tojikiston va O'zbekiston (rus tilida). – M.: Nauka, 1976. – 95-97-betlar.

⁷ Buxoro amirligining manzilgohlari (XIX asr oxiri – XX asr boshi) / Materiallar Markaziy Osiyoning tarixiy geografiyasi. A.R. tomonidan tahrirlangan. Muhammadjonov. – T.: Universitet, 2001. – B. 96.

shuningdek, Buxoro xonligiga qarashli Samarqand, Kattaqo'rg'on, Jizzax va boshqa viloyatlarni ham bosib olgan.

Abdukarim biy (1733-1748): Abdukarim biy Abdurahim biyning ukasi bo'lib, bu davrda Qo'qonni boshqargan. U xonlikning kengayishini davom ettirdi, O'sh va boshqa hududlarni bosib oldi.

Narbuta Bey (1770-1798): Narbuta Bey Ming sulolasining muhim hukmdori edi. U G'alcha tog'lilaridan yollanma qo'shini yollab, Farg'ona vodiysining g'arbiy yarmini, jumladan, Xo'jand va Toshkentni bosib oldi. U 1811 yilda ukasi Umar tomonidan o'ldirilgan.

Umar (1811-1822): Umar Narbuta bekning ukasi edi va uning o'rniga Qo'qon hukmdori bo'ldi. U o'zining shafqatsiz va samarali boshqaruvi bilan mashhur edi.

Muhammad Ali (Madali Xon) (1822-1842): Muhammad Ali, Madali Xon nomi bilan ham tanilgan, Umarning o'g'li bo'lib, 12 yoshida taxtga o'tirgan. Uning hukmronligi davrida Qo'qon xonligi eng katta hududiy cho'qqiga yetgan.⁸

Migratsiya va tarqalish: Ming o'zbeklarining bir qismi XVI asrning ikkinchi yarmida Zarafshon vodiysidan Balxga ko'chib kelgan. Boshqalari esa vohaning janubi-sharqiy hududlarini, Zarafshon tizmalarining etaklarini, Qozonariqning yuqori oqimini egallagan. Ular Afg'onistonning shimoliy qismlarida, jumladan Balx, Mozori Sharif, Meymen va Toshqo'rg'onda ham yashaganlar.

Ming o'zbeklari Imom Abubakr Sa'd maqbarasi atrofida masjid, madrasa va uy kabi butun me'moriy ansamblarni qurib, o'zlarining me'moriy dizayndagi mahoratini namoyish etdilar. Narbo'tabiy hukmronligi davrida Qo'qonda irrigatsiya tizimi kengaytirilib, bu hududning iqtisodiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatdi. So'nggi yillarda ushbu me'moriy yodgorliklarni qayta tiklash va asrab-avaylash, ularning O'zbekiston madaniy landshaftidagi dolzarbligi va ahamiyatini ta'minlash bo'yicha ishlar olib borilmoqda.

4.Xulosalar.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, Ming urug'i Zarafshon vodiysi madaniy-tarixiy manzarasiga katta ta'sir ko'rsatgan. Vodiya muhim madaniy almashinuvlar, adabiy va san'at yutuqlari, ilmiy hissalar va tarixiy ahamiyatga ega bo'lgan, bularning barchasi uning boy madaniy merosiga hissa qo'shgan.

Ming sulolasi Zarafshon vodiysi bilan savdo-sotiq, missionerlik faoliyati, madaniy ta'sir, ilmiy hissa va tarixiy ahamiyatga ega bo'lgan muhim madaniy almashinuvlarga ega bo'lgan. Ushbu almashuvlar mintaqaning madaniy va intellektual landshaftiga doimiy ta'sir ko'rsatdi.

Mavjud qidiruv natijalari Ming sulolasi Zarafshon vodiysidagi arxitektura yoki pagodalarga sezilarli ta'sir ko'rsatganligini ko'rsatmaydi. Mintaqaning arxitektura uslublari Xitoydagi Ming sulolasi ta'sirida emas, balki o'zining tarixiy va madaniy konteksti bilan chambarchas bog'liq ko'rinadi.

Ming urug'i Zarafshon vodiysi tarixida muhim rol o'ynab, mintaqaning madaniy, iqtisodiy va siyosiy rivojlanishiga hissa qo'shgan.

Iqtiboslar/Сноски/References:

1. Begmatov E, Ulukov N. O'zbek onomastika atamalarining izohli lug'ati. Namangan, 2006. -B.95. Yo'ldoshev B. O'zbek onomastikasi masalalari. Samarqand, 2011. -B. 53
2. Beysembiev, T. K. "Qo'qon yilnomalariga izohli indekslar". Tokio: Osiyo va Afrika tillari va madaniyatlar tadqiqot instituti, Tokio chet tillar universiteti. Studia Culturae Islamica. № 91, 2008. ISBN 978-4-86337-001-2
3. Buxoro amirligining manzilgohlari (XIX asr oxiri – XX asr boshi) / Materiallar Markaziy Osiyoning tarixiy geografiyasi. A.R. tomonidan tahrirlangan. Muhammadjonov. – T.: Universitet, 2001. – B. 96.

8 Beysembiev, T. K. "Qo'qon yilnomalariga izohli indekslar". Tokio: Osiyo va Afrika tillari va madaniyatlar tadqiqot instituti, Tokio chet tillar universiteti. Studia Culturae Islamica. № 91, 2008. ISBN 978-4-86337-001-2.

4. Karmisheva B.X. Janubiy mintaqalarning etnik tarixi bo'yicha insholar Tojikiston va O'zbekiston (rus tilida). – M.: Nauka, 1976. – 95-97-betlar.
5. Kuzeev R. G. K. Boshqird xalqining kelib chiqishi. Etnik tarkibi, tarixi aholi punkti / R. G. Kuzeev. – 2-nashr, qo'shimcha – Ufa: Dizayn poligrafiya xizmati, 2010. – b. 284.
6. Maqola “ZARAFSHON SO'FIYLARI TARIXINI AKS ETGAN MANBALAR “ -Qandaxarov Anvarjon Xasanovich - Tarix fanlari falsafa doktori, dotsent Navoiy davlat pedagogika instituti, O'zbekiston.
7. Qayumov A. Boshidagi O'zbekiston xududidagi etnik vaziyat XX asr (o'zbek tilida). –Toshkent: “Adabiyot uchqunlari”, 2015. – B. 29-30.
8. Sultonov T. XV – XVII asrlarda Orolbo'yining ko'chmanchi qabilalari. - M.: Nauka, 1982. – 7-11, 26-28-betlar.